

יתמר. אותה משמעות מסתברת מן ההקשר אף ב-32:137 (בבנין הפתעל), ואכן כך מתרגם גורדון He sees, ודרייבר – appeared, בסביל, ובדומה לכך זולתם. במובאה מבן-סירא מקביל הציווי אל תמר – אותו צירוף עצמו שבפסוקו הנדון² – ל-אל תדרוש, אל תחקור, ל-התבונן ול-הראית, והמשמעות אל תבט מתבקשת מאליה.

ייתכן אפוא, כי כך יש לפרש אף את הכתוב הנ"ל, 'אל תמר בו' (שם' כג, כא), שהמדובר שם במלאך (אשר בספרי התורה משמעו לעתים האל עצמו או התגלמות האל): 'הנה אני שולח מלאך לפניך' – אל תמר בו – כי שמי בקרבך' (שם שם, כ-כא). כלומר, אל תבט בו, שאסור להתבונן אל האל: 'כי לא יראני האדם וחי' (שם, לג, כ, ועיין באותו פרק אף בפסוקים יא, כא-כג) איסור זה חוזר במקרא כמה וכמה פעמים, כגון במעשה משה והסנה, גדעון והמלאך, בהתגלות אלהים אל ישעיהו (שם ו, ה) וכיו"ב.

מסתבר אפוא, כי אין תמר גזור משורש מרר דווקא, כי אם משורש אמר, שאחת ממשמעויותיו היא אף ראה, הבט, כרגיל בשמית מזרחית, amāru, וכמצוי אף בשמית צפון-מערבית, כעדות הדוגמות דלעיל מכתבי אוגרית, מבן-סירא ומהמקרא.

אשר להבלעת האל-ף – הנה הבלעה כזאת מצויה למדיי, והשווה למשל: של תך (שיא א, יז) – שאלתך; ויחר (שיב כ, ו) – ויאחר, וכיו"ב. ובשרש אמר עצמו; 'ולעמשא תמר' (שיב יט, יד); בדוגמות הנ"ל מכתבי אוגרית (פעמים באל-ף ופעמים בהבלעתו), וכן לומר בלשון חכמים, וכדומה. באשר לכתוב 'ויתמרמר אליו' (דנ' ח, ז)¹ – שאכן נראה, כי משורש מרר הוא – הננו להביע את שמחתנו, על כי בא הפרופ' קוטשר לידי אותה מסקנה שהגענו אליה ב-1958⁸ ופרסמנו אותה ב-1967⁹, והצענו את הפירוש 'חזק עצמו', 'תקף אותו', פירוש שהובא אחר כך אף בספרנו⁵, עמוד 114.

6. *Ugaritic Literature, Roma* 1949, עמוד 14.

7. G.R. Driver, *Canaanite Myths*, Edinburgh 1956, עמוד 81.

8. בשעת הרצאתו של פרופ' גורדון במכללת ברנדייס.

9. *Ugaritic-Old Testament Affinities, BiblischeZeitschrift, Neue Folge* 11, Heft 2, Juli 1967, s.189.

[הערת העורך: בוש אני, כי שכחתי את הערתם של המחברים הנכבדים, אע"פ ששלחו לי בשעתו את תדפיס מאמרם. בעניין גופו חלוקים אנני.]

שם הפועל בתוספת ה

בצד הצורה הרגילה של שם הפועל – פָּעַל, לְפָעַל, בְּפָעַל וכו' – קיימת במקרא צורה נוספת, מוארכת, בתוספת ה־א – לְפָעַלָהּ, בְּפָעַלָהּ וכו' – כגון (א) עַתְּ לֹאֲהָב (קהלת ג, ח); (ב) לֹאֲהָבָה אַתְּ ה־ (דברים יא, יט).

מספרם של השרשים בעלי הצורה הנוספת של שם הפועל הוא מועט, בסה"כ כתריסר בערך, והרי רשימתם בצורה השנייה: לִירָאָה, לֹאֲהָבָה, לְדַבֵּקָה, לְמַשְׁחָה, לְקַרְבָּה, לְרַחֲצָה, לְדַאֲבָה, לְדַעָה, לְטַמָּאָה, לְרַחֲקָה, לִיסְרָה, וְמָרָה¹.

העובדה שלפעלים אלה שתי צורות של שם הפועל מניחה מקום לשער, כי יש הבחנה מסוימת בשימושן של הצורות האלו, וכי יש משמעות מיוחדת לצורה המוארכת. מתוך עימות כל שורש בשתי צורותיו עולה הבדל ברור שבין משמעותיהן של שתי הצורות. מתברר, כי הצורה המוארכת מיוחדת היא לשימוש בעניינים שבקדושה ובעניינים שיש להם זיקה לקדושה. ואילו הצורה הרגילה, הקצרה, משמשת לדברים רגילים יום-יומיים, לענייני חול.

הרי דוגמה של השורש קרב: צורה א: בְּקָרַב עלי מרעים" (תהלים כו, ב) צורה ב: בְּקָרַבְתֶּם אל המזבח" (שמות מ, לב).

במשפט הראשון תוכן חילוני; במשפט השני תוכן של קדושה². נביא דוגמה אחת מכל אחד ואחד של יתר הפעלים: לִירָאָה את השם הנכבד והנורא (דברים כח, נח); ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו (דברים יא, כב); למשחה בהם (שמות כט, כט); ויתן שמה מים לרחצה (שמות מ, ל); לרחקה מעל מקדשי (יחזקאל ח, ו); לטמאה בה (ויקרא טו, לב). (הדוגמה האחרונה אף היא יש לה מגע עם דבר שבקדושה, אף כי במובן שלילי).

עם כל זאת יש להעיר, כי לא כל השימושים של כל שורש ניתנים לשיבוץ מלא בחלוקה של קדושה וחולין. פה ושם יש יוצאי דופן, כגון: (א) לִבְלַתִּי יֵרָא אַתְּ ה־ (יהושע כב, כה) – היינו צורה רגילה לדבר שבקדושה; (ב) לֹאֲהָבָה אַתְּ שְׁנַיִךְ (שמות יט, ז) – היינו צורה מוארכת לדבר חולין. אך חריגים אלה הם מועטים מאוד, כפי שנראה מן ההקבלה הבאה:

כנגד המלה לִירָאָה, הבאה חמש עשרה פעמים במקרא בקשר לאלהים, נמצאת צורה זו בעניין חילוני רק פעם אחת: מִירָאָתוֹ אֹתוֹ (שמו"ב ג, יא).

משרשים שאין להם בכלל שייכות לדברי קדושה מצויים במקרא רק מעטים, כגון: לְדַעָה, לְדַאֲבָה.

מעניין, שהצורה המוארכת מיוחדת בעיקרה לבניין קל. רק שני שרשים מצויים בבניין פיעל: יִסְפָּחָה אֶתְכֶם" (ויקרא כו, יח); כי טוב וְמָרָה אֱלֹהֵינוּ (תהלים קמז, א). גם שני פעלים אלה שייכים לעניינים שבקדושה.

לאור סברתנו מתמיה שורש "שרת", המשמש כל כך הרבה בענייני עבודת המקדש, אינו מופיע אף פעם אחת בצורה המוארכת, אלא רק בצורה הרגילה.

1. [לדעת אחרים אין זה שם-הפועל אלא ציווי. – מ"מ.]

2. [מסתבר, כי הצורה המוארכת, הארכאית (והראיה) – שלא נשתמרה בלשון חז"ל,

הועדפה בעניינים שבקדושה. – י"ק.]

ללשון "בשבחו ובזמרו"

במאמרו "במקרא ובסידור" (לשונו, כרך לא, עמ' 283-86) כותב ר' חנוך ילק, שהנוסח "בשבחו ובזמרו" בברכת "ברוך שאמר" נראה שכן. הוא הסתמך על תכלאל תימן בשתי מהדורות דפוס ואף על הודעתו של ר' יוסף קאסח: "בכל התכלאלים הידועים לי הנוס' בשבחו ובזמרו וכך אנו נוהגים".

האמת היא כי נוסח זה, אע"פ שהוא שגור כיום בפי יהודי תימן, אינו נוסח יחיד במחזורי תימן, הן של העבר והן של ההווה. לגבי התכלאלים של העבר העיר נכונה נפתלי וידר (לשונו, כרך לג, עמ' 68-69), כי נוסח יהודי תימן לפניו היה כנוסח הרמב"ם "בשבחו ובזמרו", ואף אישש דבריו על חמישה תכלאלים קדומים. אשר לתכלאלים של ההווה, הנה בשנת תשכ"ד הופיע בירושלים בדפוס-צילום "תכלאל קדמונים". תכלאל זה הותקן בצנעא בשנת תרצ"ו לצורכי אנשי ה"דור-דעה" (עיין הקדמת המו"ל), ומגמתו להחזיר עטרה ליושנה ולבסס את תפילתם של בני תימן על נוסח ראשון של תכלאלים קדמונים. שם הנוסח והניקוד "בְּשִׁבְחוּ וּבְזָמְרוּ".

אשר למטבע הלשון וראשיתו מתברר, שנוסח זה אינו נוסח רב סעדיה והרמב"ם בלבד, אלא אף נוסחם של בני א"י לפניו. הוא מופיע באחד מקטעי הגניזה של תפילות בנוסח א"י, שנתפרסם בידי ש' אסף (עיין מאמרו "מסדר התפילה בארץ ישראל", ספר דינבורג, ירושלים תש"ט, עמ' 123, שורה 8 מלמטה).

יהושע בלאו

לעניין דחיית משקל קטלון בידי קטלון

(א' הורביץ, לשונו לג, עמ' 18-24).

א' הורביץ השכיל להוכיח כאן, כי במרוצת הזמן דחה משקל קטלון את משקל קטלון. ברצוני להוסיף ראייה לטענתו:

כידוע, עשרים עיצורים כפולים שואיים להיעשות פשוטים. תוסעה זו מצויה בכל העיצורים, חוץ מאותיות בגדכפת (על חריגים ספורים עי' בדקדוקו של ברגשטרסר א, 141-142). לכאורה משקל קטלון הוא היוצא מן הכלל היחידי בעל חשיבות כלשהי (כגון וְקָרַן - וְקָרַן); וכבר שיער ברגשטרסר שם, כי אכן משתקפת תוסעה שונה במשקל זה (אולם מחמת מותו לא הספיק לפרט את דעתו בעניין זה). נראה, כי יש להסביר את ריפוי הכ"ף במלים מעין וְקָרַנוּ ע"י השפעתו של משקל קטלון: מאחר שצורת הסמיכות מעין וְקָרַן-היה אפשר למורה הן מן וְקָרַן והן מן וְקָרַן, חדרה הצורה ללא דגש בהשפעתו של משקל קטלון, גם לאותם השמות, אשר האות השואית הייתה בהם אחת מאותיות בגדכפת. יוצא אפוא, כי גם בגדכפת הרפות במשקל קטלון מצביעות על דחיית משקל זה מפני משקל קטלון.

ללשון "בשבחו ובזמרו"

במאמרו "במקרא ובסידור" (לשונו, כרך לא, עמ' 283-86) כותב ר' חנוך ילק, שהנוסח "בשבחו ובזמרו" בברכת "ברוך שאמר" נראה שכן. הוא הסתמך על תכלאל תימן בשתי מהדורות דפוס ואף על הודעתו של ר' יוסף קאסח: "בכל התכלאלים הידועים לי הנוס' בשבחו ובזמרו וכך אנו נוהגים".

האמת היא כי נוסח זה, אע"פ שהוא שגור כיום בפי יהודי תימן, אינו נוסח יחיד במחזורי תימן, הן של העבר והן של ההווה. לגבי התכלאלים של העבר העיר נכונה נפתלי וידר (לשונו, כרך לג, עמ' 68-69), כי נוסח יהודי תימן לפניו היה כנוסח הרמב"ם "בשבחו ובזמרו", ואף אישש דבריו על חמישה תכלאלים קדומים. אשר לתכלאלים של ההווה, הנה בשנת תשכ"ד הופיע בירושלים בדפוס-צילום "תכלאל קדמונים". תכלאל זה הותקן בצנעא בשנת תרצ"ו לצורכי אנשי ה"דור-דעה" (עיין הקדמת המו"ל), ומגמתו להחזיר עטרה ליושנה ולבסס את תפילתם של בני תימן על נוסח ראשון של תכלאלים קדמונים. שם הנוסח והניקוד "בְּשִׁבְחוּ וּבְזָמְרוּ".

אשר למטבע הלשון וראשיתו מתברר, שנוסח זה אינו נוסח רב סעדיה והרמב"ם בלבד, אלא אף נוסחם של בני א"י לפניו. הוא מופיע באחד מקטעי הגניזה של תפילות בנוסח א"י, שנתפרסם בידי ש' אסף (עיין מאמרו "מסדר התפילה בארץ ישראל", ספר דינבורג, ירושלים תש"ט, עמ' 123, שורה 8 מלמטה).

יהושע בלאו

לעניין דחיית משקל קטלון בידי קטלון

(א' הורביץ, לשונו לג, עמ' 18-24).

א' הורביץ השכיל להוכיח כאן, כי במרוצת הזמן דחה משקל קטלון את משקל קטלון. ברצוני להוסיף ראייה לטענתו:

כידוע, עשרים עיצורים כפולים שואיים להיעשות פשוטים. תוסעה זו מצויה בכל העיצורים, חוץ מאותיות בגדכפת (על חריגים ספורים עי' בדקדוקו של ברגשטרסר א, 141-142). לכאורה משקל קטלון הוא היוצא מן הכלל היחידי בעל חשיבות כלשהי (כגון וְקָרָן - וְקָרָן); וכבר שיער ברגשטרסר שם, כי אכן משתקפת תוסעה שונה במשקל זה (אולם מחמת מותו לא הספיק לפרט את דעתו בעניין זה). נראה, כי יש להסביר את ריפוי הכ"ף במלים מעין וְקָרָנוּת ע"י השפעתו של משקל קטלון: מאחר שצורת הסמיכות מעין וְקָרָן היא אפשר למורה הן מן וְקָרָן והן מן וְקָרָן, חדרה הצורה ללא דגש בהשפעתו של משקל קטלון, גם לאותם השמות, אשר האות השואית הייתה בהם אחת מאותיות בגדכפת. יוצא אפוא, כי גם בגדכפת הרפות במשקל קטלון מצביעות על דחיית משקל זה מפני משקל קטלון.

תיקונים למאמרו של י' קוטשר

(לעיל עמ' 83 – 110)

עמ' 84 – 86. – לצערי נעלם מעיני מאמרו של אולברייט, הדין באיגרות של תל-תענך (1944) BASOR 94, עמ' 12–27. לדעתו, הזמן הוא המאה החמש עשרה. כבר הוא הציע את הקריאה pi של הסימן הנידון לעיל. אין במאמר הזה כדי לשנות את דעתי בדבר גורל ה-ā. אמנם הוא סבור, בניגוד לאחרים, כי היסוד ${}^m\text{Gu-li-(}^d\text{Adad)}$ = 'גואל'. אך מאחר ששאר השמות הבטוחים שנמנו שם אינם מעידים על המעתק, יש להשאיר את פירושו בצ"ע.

עמ' 94, שורה 5. – 'לפעל' שייכת לערך הבא.

עמ' 94 למטה. – בינתיים נתגלה באוגריתית השם *Yakunu ב-Ugaritica V, עמ' 263, שהופיע זה עתה, וממילא מסתבר, שכן יש לגרוס גם שמות ykn שבכתב היתדות האוגריתיות (ראה גורדון, גלוסאר, בערכו).

עמ' 95. – לסעיף u נשתרבו בטעות גם השם 'צופי שמין', השייך לסעיף הבא. כן יש לרשום גם בסעיף הבא שני תעתיקים של 'צפון' ואף אתהבעל.

עמ' 96, שורה רביעית מלמטה – גרוס 'אביב לבן' ותקן אף את היוונית.

עמ' 98, 113. לצערי לא יכולתי להשיג את מאמרו של אולברייט בספר Bertholet על בעל צפן.

י' קוטשר

עוד ל-היא משכירין והיא מזכירין

(לשונו – לג, עמ' 78)

העיר פרופ' א-א אורבך לרשימתו, כי גרסה מעניינת מצויה בספר שההדיר, ספר ערוגות הבשם, כרך ב, ירושלים תש"ז. בעמ' 28 נאמר: 'בירושלמי שצריך להתיס להתיס, ס' להתיו' של למען תזכרו שלא יראה תשכרו, להתיס ס' של כי לעולם חסדו שלא יראה חזרו, להתיס ש' של נשבע שלא ירא[ה] נשבע (כן צל-י-ק) או נובע'. העניין של 'נשבע' חדש הוא (ובלתי ידוע ממקום אחר). ויפה פירש המפרש, שלא יהנו יובע, היינו yīzba' (ז' בהשפעת הביית, כמות הגיית רבים היום, למשל בתיבה חשבון < xežbon). מעניין, כי אף על אסימילאציה כזאת מעיר ברוקלמן בדקדוקו הסורי, מהדורה 5, עמ' 25 'חושבנא' ḥužbān . ואפשר, כי הכוונה להגה z , ולא להגה ž , שכן ייתכן, כי בלשוננו של המחבר עדיין לא היה בנמצא הגה ž , שהפך בימי הביניים להגה s בסי חלקים של יהדות אירופה; ראה יג"פ גומפרץ, מבטאי שפתנו, עמ' 33 ואילך.